

ЗМІСТ

| | |
|--|-----|
| ВСТУП | 5 |
| РОЗДІЛ 1 | |
| ОСНОВИ ТЕОРІЇ РЕЦЕПЦІЇ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ | 8 |
| 1.1 Доктринальні інтерпретації рецепції в конституційному праві та інших галузях суспільних наук | 8 |
| 1.2 Відмежування рецепції від суміжних та споріднених правових категорій | 41 |
| 1.3 Поняття та ознаки рецепції в конституційному праві | 68 |
| РОЗДІЛ 2 | |
| КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МЕХАНІЗМУ, КЛАСИФІКАЦІЇ ТА ЗАСТОСУВАННЯ РЕЦЕПЦІЇ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ | 98 |
| 2.1 Поняття та структура механізму рецепції в конституційному праві | 98 |
| 2.2 Критерії класифікації та види рецепції в конституційному праві | 133 |
| 2.3 Форми і методи рецепції в конституційному праві | 157 |
| РОЗДІЛ 3 | |
| ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РЕЦЕПЦІЇ ОКРЕМИХ ІНСТИТУТІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА | 185 |
| 3.1 Рецепція в конституційному праві в процесі євроінтеграції та конституційно-правової модернізації | 185 |
| 3.2 Особливості застосування конституційно-правової рецепції в процесі удосконалення у сфері прав людини | 209 |
| 3.3 Особливості застосування конституційно-правової рецепції в контексті організації та здійснення публічної влади | 245 |

| | |
|---|-----|
| РОЗДІЛ 4 | |
| ВПЛИВ РЕЦЕПЦІЇ НА РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА | 279 |
| 4.1 Рецепція в умовах глобалізації та реалізації концепції транснаціонального конституціоналізму | 279 |
| 4.2 Інноваційний потенціал конституційно-правової рецепції та тенденції розвитку конституційного права | 301 |
| 4.3 Негативні наслідки рецепції для розвитку конституційного права | 331 |
| ВИСНОВКИ | 352 |
| ДОДАТКИ | 359 |

ВСТУП

Сучасні тенденції цивілізаційного розвитку людства детерміновані глобальними процесами трансформації соціальної реальності, необхідністю зміни загальноправових та конституційних цінностей, раціоналізації та оптимізації в напрямку досягнення балансу міжнародних (інтернаціональних) та внутрішньонаціональних інтересів сучасної демократичної держави. У цьому процесі цілком логічно постає необхідність якісної зміни парадигми конституціоналізму, що наразі формується в умовах конвергенції правових систем сучасності, транснаціоналізації конституційного права та реалізації стратегії життєдіяльності суспільства перед глобальними викликами людству.

Розвиток сучасних демократичних держав обумовлюється глобальними процесами трансформації правової реальності і відбувається в умовах тотальної міждержавної політико-правової взаємодії. Створення системи наднаціональних правових масивів, які поступово переміщуються в національні правові системи, потребує, насамперед, належної конституційної регламентації. Тому конституційно-правова доктрина повинна збагатитися категорією, що відображувала б глибинний зміст процесу міждержавної правової взаємодії, що супроводжується поширенням, переміщенням, запозиченням, взаємопроникненням нормативного та доктринального конституційно-правового матеріалу (ідей, доктрин, концепцій, конституційно-правових норм, інститутів тощо), а також міжнародно-правових норм.

Конституційне право є фундаментальною основою формування інших галузей права, а сама Конституція як Основний Закон держави є системоутворюючою матрицею функціонування правової системи, а тому рецепція є невід'ємним інструментом якісної конституційно-правової модернізації, яка на сьогоднішній день відбувається в тому числі і через механізми зарубіжного досвіду державного будівництва.

Рецепція як конституційно-правовий феномен і процес відіграє важливу роль у сучасних умовах трансформації ідеї та цінностей конституціоналізму в контексті глобалізації та конвергенції правових систем сучасності. Адже традиційний конституціоналізм, який є національним правовим та ідеологічним здобутком демократичної

держави, основним її завданням, наразі знаходиться під впливом глобальних тенденцій розвитку людства, а тому виникає необхідність у створенні системи універсальних конституційних норм, що мають транснаціональний та кросконституційний характер дії.

Доктринальні інтерпретації рецепції як загальноправового та конституційного феномену мають дискусійний характер, що дозволяє говорити про полісемантичність та неоднорідність розуміння цієї правової категорії. Тому перед наукою конституційного права наразі постає актуальне завдання синтезувати та розвинути традиційні теорії правової рецепції, наслідком чого стане вироблення модернізованої доктрини рецепції в конституційному праві.

Дослідження рецепції як конституційно-правового феномену та процесу дозволить визначити перспективи розвитку української державності в контексті глобалізації та євроінтеграції. Але варто зважати й на те, що в процесі радикальної зміни сучасної парадигми конституціоналізму та інсталяції будь-яких модернізаційних змін необхідно враховувати ряд факторів, серед яких особливості національного менталітету, стан правової культури та правосвідомості, конституційні традиції та звичаї та ін.

Викладене свідчить про необхідність і своєчасність дослідження з обраної проблематики, породжує необхідність концептуальних і науково-практичних розробок, що мають діапазон як загальнотеоретичного, так і праксеологічного пошуку.

Окремі аспекти рецепції як правового феномену стали предметом дослідження в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених, серед яких: Л. Авраменко, Г. Азнагулова, Л. Акерман, С. Гринько, Є. Денисова, А. Єгоров, А. Єгорова, О. Ковалишин, Є. Куришев, В. Летаєв, З. Мельник, І. Мутай, Н. Паршкова, Є. Прієшкіна, В. Рібаков, В. Самігулін, А. Скоробогатов, С. Ткаченко, В. Томсінов, Ф. Фіночко, Ю. Фольгерова, Є. Харитонов, О. Харитонова, З. Черніловський, Л. Шала, І. Шаркова та ін.

Комплексних системних досліджень рецепції як конституційно-правового феномену та процесу в науці конституційного права майже не проводилося, що негативно позначається як на розвитку функціонування механізму рецепції загалом, так і ефективності реалізації якісно оновленої моделі усього конституційного механізму публічної влади. Проте серед вчених, що досліджували окремі аспекти рецепції в конституційному праві, можна назвати: Є. Анічкіна, К. Арановського, М. Баймуратова, Ю. Барабаш, О. Батанова, Н. Бочарову, О. Бориславська, Ю. Волошина, В. Гомонай, І. Гошу,

Р. Гудіна, А. Дудко, Р. Єнгібаряна, Т. Ільченко, Р. Каложного, І. Кененова, М. Кокіну, О. Корейво, В. Лафітського, Є. Львову, В. Мантурова, Н. Мішина, Л. Мурашко, В. Осятинського, С. Панасюка, В. Процаєва, М. Пшенічнова, М. Савчина, В. Серьогіна, О. Стрельцову, Ч. Сандерса, Б. Сафарова, І. Сліденка, В. Федоренка, Р. Чернолуцького, В. Шатіла, І. Шутака, А. Янчук та ін. Серед зарубіжних дослідників можна назвати К. Адлера, В. Віганда, В. Джексона, Л. Епштейна, С. Креймера, Д. Метью, Д. Найта, Н. Теббе, Р. Тсаї та інших.

Певним чином у своїх працях торкалися проблем рецепції німецькі, французькі, британські, американські та інші зарубіжні компаративісти та дослідники в інших галузях правової науки, такі як С. Буабдалла, Л. Бодуен, Ж. Вандерлінден, М. Дусе, І. Задштейн, Х. Кетц, Ж.-М. Клетт, Ф. Лехнер, Х. Меркт, Т. Паскви-Бриан, Р. Робертсон, Р. Сакко, М. Тушнет, Я. Хейн, К. Цвайгерт, Р. Штурнер та ін.

Доволі поширеною серед зарубіжних дослідників, що займалися проблемами «переміщення», «міграції», «запозичення», «трансплантації» правових норм, є теорія правової трансплантації, яку досліджували А. Аль-Бшераві, Е. Вайз, М. Валдеррама, А. Ватсон, М. Дин, В. Евальд, І. Йохана, О. Кан-Фройд, Дж. Кернс, М. Кон, П. Легранд, Е. Оруку та інші. Зарубіжні дослідники у сфері порівняльного правознавства та конституційної компаративістики також торкалися певних проблем рецепції, а саме: Т. Гольдбах, В. Евальд, М. Лассер, У. Меттеї, П. Монатері, М. Рейнштейн та інші.

Тож юридична наука має у своєму розпорядженні значний арсенал теоретичних і практичних розробок з питань євроінтеграції, глобалізації, конституційно-правової модернізації. Проте системного комплексного дослідження рецепції в конституційному праві України в сучасних умовах становлення та розвитку транснаціонального конституціоналізму у вітчизняній юридичній науці поки що не існує.

Емпіричну базу дослідження складають акти міжнародних організацій, конституції зарубіжних країн, відповідне законодавство зарубіжних країн, яке розвиває їх положення, нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, практика Конституційного Суду України, міжнародно-правові акти, дані соціологічних досліджень, а також матеріали практики конституційного будівництва, що містяться у вітчизняній і зарубіжній науковій правовій літературі.

*No one bothers to fetch a thing from afar
when he has one as good or better at home,
[and] only a fool would refuse quinine just
because it didn't grow in his back garden*
Rudolf von Jhering¹

РОЗДІЛ 1 ОСНОВИ ТЕОРІЇ РЕЦЕПЦІЇ В КОНСТИТУЦІЙНОМУ ПРАВІ

1.1 Доктринальні інтерпретації рецепції в конституційному праві та інших галузях суспільних наук

Розвиток сучасних демократичних держав обумовлюється глобальними процесами трансформації правової реальності та відбувається в умовах міждержавної політико-правової взаємодії. Створення системи наднаціональних правових масивів, які поступово переміщуються в національні правові системи, потребує насамперед належної конституційної регламентації. Саме тому

¹ Ремарка Рудольфа фон Ієрінга: «... ніхто не прагне брати щось здалеку, коли в нього вдома є щось таке ж гарне чи краще, і тільки дурень відмовився б від хініну лише тому, що він виріс не на його подвір'ї». Цит. по Zweigert K., Kötz H., *An Introduction To Comparative Law*. Oxford : Clarendon Press, 1998. 3rd edn. Trans by Tony Weir. 714 pp. (с. 17). Для розуміння метафори... «хінін є найефективнішим засобом проти малярії», тобто мова йде про те, що не треба відмовлятися від запровадження та використання правового досвіду вже апробованого часом лише тому, що він запозичується в зарубіжній державі. Рудольф Ієрінг вважав, що питання про рецепцію права є питанням доцільності, а не «національної приналежності».

Jhering. *Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stuten seiner Ent-wicklung*. Teil I, 1955, S. 8.

Цвайгерт и Кетц. С. 31.

конституційно-правова доктрина повинна збагатитися категорією, що відображувала б глибинний зміст процесу міждержавної взаємодії, що супроводжується поширенням, переміщенням, запозиченням, взаємопроникненням, зокрема й конституційно-правового матеріалу. Наука конституційного права повинна синтезувати та розвинути традиційні теорії правової рецепції, наслідком чого стане вироблення модернізованої доктрини рецепції в конституційному праві.

Для збалансованого функціонування та розвитку української державності насамперед необхідно здійснювати системну конституційно-правову модернізацію відповідно до зовнішньополітичного вектору європейського та євроатлантичного розвитку України, визначеного відповідно до змін у преамбулі Конституції України від 7 лютого 2019 р.² А цей процес супроводжується рецепцією окремих ідей, концепцій, доктрин, інститутів та норм в конституційне право України взагалі та Конституцію України, зокрема. На сьогоднішній день дослідження проблеми рецепції в конституційному праві України є нагальною потребою і вимагає від науки доктринального визначення та вироблення якісно оновленого концепту державного будівництва.

Системне дослідження і створення цілісного уявлення про рецепцію в конституційному праві як політико-правового феномену вимагає проаналізувати насамперед семантику та етимологію самого терміну «рецепція», адже він отримав доволі широку практику застосування в науковому дискурсі, застосовується не тільки в правовій науці, а й у філології, культурології, психології, літературі, мовознавстві, музиці, історії тощо.

Термін рецепція походить від лат. «*receptio*» – прийом, сприйняття, але немає однозначного тлумачення в довідковій літературі, так, одні словники пропонують розуміти його як «запозичення і пристосування даним суспільством соціологічних культурних форм, що виникли в іншій країні чи в іншу епоху»³. Інший слов-

² Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

³ Словарь иностранных слов. 18-е изд., стереотип. М. : Русский язык, 1989. 622 с. С. 444. Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) та ін. ; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 7. 1976. С. 521. Герчанівська П. Е. Культурологія: термінологічний словник. К. : Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2015. С. 156.

ник іншомовних слів та виразів пропонує розуміти під рецепцією «сприйняття правової системи та принципів іншої держави як основи національного права»⁴. Новітній словник іноземних слів та висловів трактує термін «рецепція» у трьох значеннях: 1) запозичення даним суспільством соціологічних і культурних форм, що виникли в іншій країні або в іншу епоху; 2) запозичення однією державою більш розвинутого права іншої держави; 3) здійснюване рецепторами сприйняття і перетворення енергії подразників на нервові збудження⁵.

У галузевих науках також різняться змістове навантаження терміну «рецепція». Зокрема, у психології він розуміється як процес фізіологічного відображення фізичного стимулу в рецепторі, який може одержувати в центральній частині аналізатора системну якість суб'єктивного образу або переживання і тільки завдяки цьому стає психічним відображенням у формах болю, відчуття, сприйняття⁶. Інший психологічний словник тлумачить його як процес сприйняття і перетворення (трансформації) енергії різноманітних подразників (механічних, термічних, хімічних тощо) зовнішнього світу в нервові сигнали⁷.

У літературознавстві рецепцію одні дослідники розуміють як «...процес запозичення та пристосування певним суспільством різних текстів культури, які виникли в різних країнах у різні епохи». Зокрема, рецептивний підхід, на думку А. А. Гончарук, полягає в тому, щоб розглядати твір не як художню цінність, що існує сама по собі, а як компонент системи, у котрій він перебуває у взаємодії з реципієнтом. І як результат, твір вивчається не як історично відкрите явище, цінність та смисл котрого є історично рухомими, змінними та піддаються переосмисленню⁸.

⁴ Новейший словарь иностранных слов и выражений. Мн. : Совр. лит., 2007. С. 701.

⁵ Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. К. : Головна редакція УРЕ, 1974. С. 675.

⁶ Бродовська В. Й., Грушевський В. О., Патрик І. П. Тлумачний російсько-український словник психологічних термінів : словник. К. : ВД «Професіонал», 2007. С. 308.

⁷ Психологічний словник / [авт.-уклад.: В. Синявський, О. П. Сергеєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко]. К. : Наук. світ, 2007. С. 258.

⁸ Гончарук Р. А. Читачька рецепція як складова літературної комунікації. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Серія : Філологічні науки*. 2016. Книга 2. С. 28.

Інші, наприклад Хамедова О. Б., визначає рецепцію як «...спосіб сприйняття та осягнення (опрацювання, осмислення) творчості...»⁹. М. М. Левакін художню рецепцію пропонує розуміти як «сприйняття та відтворення на основі сприйнятого (прочитаного, пережитого, побаченого, усвідомленого) власних текстів (думок, ідей, вражень, картин)», тобто фактично рецепція, на думку дослідника, – є формою сприйняття¹⁰.

Мовознавчі дослідження також активно використовують термін рецепція; наприклад, Сімонок В. П. розуміє під лексико-семантичною рецепцією запозичення та поступову адаптацію іншомовних елементів до нової системи мови-реципієнта¹¹. Підкамінна Л. В. розуміє рецепцію як динамічний процес повторного творення читачем естетичних орієнтирів, закладених у поетичному тексті автором. Цей процес відносно обмежений як самим текстом (і передбачає обов'язкову інтерсуб'єктивну погодженість), так й індивідуальними особливостями читача та культурним аспектом, що зумовлює координати рецепції¹².

У дослідженні з мистецтвознавства Т. В. Поляшенко аналізує рецепцію українського звичаєвого права, розуміючи при цьому його історичну еволюцію в аспекті втілення звичаєвого права в культурі України ХХ – ХХІ ст. та його вплив на розвиток української художньої культури¹³. Летина М. М. визначає її як «епізодичне... усвідомлене запозичення ідей, матеріалів, мотивів, що беруться за взірць, з метою пристосування їх на службу власним естетичним, етичним, політичним та іншим інтересам»¹⁴.

⁹ Хамедова О. Б. Антоненко-Давидович: доля, творчість, критична рецепція : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Харків, 2008. 20 с.

¹⁰ Левакин Н. Н. Художественная рецепция как литературоведческое понятие (к вопросу понимания термина). *Известия ПГЛУ им. В. Г. Белинского*. 2012. № 27. С. 309.

¹¹ Сімонок В. П. Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській мовній картині світу : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 478 с.

¹² Підкамінна Л. В. Епітет Т. Г. Шевченка: генеза, структура і сучасна мовна рецепція : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2011. С. 10.

¹³ Поляшенко Т. В. Рецепція звичаєвого права в сучасній українській культурі : автореф. дис. ... канд. культурології : 26.00.01. Київ, 2009. 17 с.

¹⁴ Летина Н. Н. Теоретические основания рецепции в провинциальном искусстве. *Регионоведение*. 2008. № 3. С. 295.

Педагогічна наука трактує рецепцію як інтелектуальний процес сприйняття наукової концепції, який відбувається шляхом її реконструкції, аналізу й критики¹⁵.

У музичному мистецтві Я. Олексів наголошує на розумінні рецепції в контексті відновлення музичних жанрів минулого в інших історичних умовах, яка полягає в їх «...відродженні та переосмисленні...»¹⁶, подібної позиції дотримується й С. Ф. Олійник, який вважає, що термін «рецепція» не позначає лише факт слухового сприйняття твору чи творів композитора, це також і певні заходи та дії, які здійснюють реципієнти як духовний відгук щодо творчої спадщини певного композитора і які зафіксовані документально або в свідченнях, й таким чином впливають на популяризацію композиторської творчості в суспільстві¹⁷. Тобто фактично дослідник характеризує рецепцію як процес сприйняття та засвоєння.

Представники історичної науки наголошують на необхідності розуміння рецепції як «...процесу сприйняття та інтерпретації національної історії... а також впливу цих науково-історичних інтерпретацій на процес національної самоідентифікації...»¹⁸. У філософії рецепція також ототожнюється зі «сприйняттям та модифікацією»¹⁹.

Узагальнюючи викладене, можна констатувати, що термін рецепція широко використовується в природничих (гуманітарних) науках, проте не існує усталеності та єдності термінологічного розуміння, що ускладнює застосування цього терміну для позначення певних явищ чи процесів. При цьому існує велика кількість дисертацій у різних галузях гуманітарних наук, де в назві використовується

¹⁵ Міхно О. Типологія школярів Петра Лесгафта та її рецепція українськими вченими. *Рідна школа*. 2016. № 7. С. 61–68.

¹⁶ Олексів Я. Рецепція жанрів сюїти і партити в українській баянній музиці другої половини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвознав. : 17.00.03. Львів, 2011. С. 3.

¹⁷ Олійник С. Ф. Регіональна рецепція музичної творчості (на прикладі творчості Ф. Шопена, Р. Вагнера і Ф. Ліста в музичній культурі Львова) : дис. ... канд. мистецтвозн. 17.00.03. Львів, 2018. С. 39.

¹⁸ Куций Іван Петрович. Українська науково-історична думка Галичини (1830–1894 рр.): рецепція національної історії. Тернопіль : Джура, 2006. 220 с.

¹⁹ Мотренко Т. Рецепція гегелівських ідей у світоглядно-релігійній парадигмі російської філософії ХІХ – початку ХХ століть : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.05. Київ, 2004. 37 с.

термін «рецепція», але при цьому автори не надають чіткого визначення терміну, розуміння якого імпліцитно впливає із загального характеру дослідження, а тому сприйняття його змісту переважно залежить від інтерпретації та уяви акцептора. Зокрема, проведений аналіз застосування категорії «рецепція» у різних галузях науки надає змогу визначити основні якісні характеристики цього феномену, а саме вона застосовується в розумінні: «запозичення і пристосування»²⁰, «запозичення та адаптації»²¹, «сприйняття»²², «сприйняття і перетворення»²³, «сприйняття та осягнення»²⁴, «сприйняття та засвоєння»²⁵, «сприйняття та інтерпретації»²⁶, «сприйняття та модифікації»²⁷, «відродження та переосмислення»²⁸. З чого можна

²⁰ Словарь иностранных слов. 18-е изд., стереотип. М. : Русский язык, 1989. С. 444.; Комлев Н. Г. Словарь иностранных слов. М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. С. 949; Словник української мови : в 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (гол.) та ін.; АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні. К. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 7. 1976. С. 521; Герчанівська П. Е. Культурологія: термінологічний словник. К. : Національна Академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2015. С. 156; Гончарук Р. А. Читацька рецепція як складова літературної комунікації. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя*. Філологічні науки. 2016. Книга 2. С. 28.

²¹ Сімонок В. П. Лексико-семантична рецепція іншомовної лексики в українській мовній картині світу : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.01. Харків, 2002. 478 с.

²² Новейший словарь иностранных слов и выражений. Мн. : Совр. лит., 2007. С. 701; Міхно О. Типологія школярів Петра Лесгафта та її рецепція українськими вченими. *Рідна школа*. 2016. № 7. С. 61–68.

²³ Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1974. С. 675; Психологічний словник / авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова; за ред. Н. А. Побірченко. С. 258.

²⁴ Хамедова О. Б. Антоненко-Давидович: доля, творчість, критична рецепція : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Харків, 2008. 20 с.

²⁵ Олійник С. Ф. Регіональна рецепція музичної творчості (на прикладі творчості Ф. Шопена, Р. Вагнера і Ф. Ліста в музичній культурі Львова : дис. ... кандидата мистецтвозн. : 17.00.03. Львів, 2018. С. 39.

²⁶ Куций Іван Петрович. Українська науково-історична думка Галичини (1830–1894 рр.) : рецепція національної історії. Тернопіль : Джура, 2006. 220 с.

²⁷ Мотренко Т. Рецепція гегелівських ідей у світоглядно-релігійній парадигмі російської філософії ХІХ – початку ХХ століть : автореф. дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.05. Київ, 2004. 37 с.

²⁸ Олексів Я. Рецепція жанрів сюїти і партити в українській баянній музиці другої половини ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. мистецтвозн. : 17.00.03. Львів, 2011. 20 с. С. 3.

зробити висновок про чотири основні семантичні характеристики розуміння досліджуваного феномену: 1) запозичення; 2) відродження; 3) сприйняття; 4) засвоєння (приспосовування, адаптація, модифікація, інтерпретація та ін)²⁹.

У юриспруденції також не спостерігається єдності доктринальних підходів до розуміння терміну «рецепція права», хоча він і має досить давню історію застосування. У юридичних словниках, енциклопедіях та іншій довідковій літературі «рецепцію права» визначено як «запозичення і приспосовування до умов будь-якої держави – права, розробленого іншою державою чи в попередню історичну епоху»³⁰ або «...процес взаємодії, запозичення, сприйняття будь-якої внутрішньодержавної правової системи принципів, інститутів, основних ознак іншої внутрішньодержавної (національної) правової системи»³¹. Спостерігається й амбівалентність розуміння рецепції права, а саме в широкому та вузькому розумінні. При цьому в широкому розумінні рецепцією права є усвідомлене запозичення і опанування багатств чужої культури з метою збагачення власної. А у вузькому розумінні, – використання системи римського права в деяких країнах Західної Європи, особливо в Німеччині, починаючи з XII віку, що досягло вищого підйому в XV–XVI віках³².

Свого часу ще М. М. Коркунов зазначав, що «...право кожного конкретного народу складається з цілого ряду історичних нашарувань. До цього зазвичай приєднуються ще й запозичення з чужого права, і таким шляхом до протиставлення старих і нових принципів приєднуються ще протиставлення самобутніх та запозичених»³³.

²⁹ Верлос Н. В. Рецепція у конституційному праві України: онтологічний та доктринальний аспекти. *Вісник Запорізького національного університету: Збірник наукових праць. Юридичні науки*. Запоріжжя : Запорізький національний університет. 2017. № 4. С. 26–32.

³⁰ Большая советская энциклопедия / под ред. А. М. Прохорова. М. : Изд-во «Советская энциклопедия», 1975. Т. 22. С. 67.

³¹ Большой юридический словарь. Додонов В. Н., Ермаков В. Д., Крылова М. А. и др. М., 2001. С. 476.; Словарь международного права / С. Б. Бацанов, Г. К. Ефимов, В. И. Кузнецов и др. 2-е изд. М. : Международные отношения, 1986. С. 356.

³² Тихомирова Л. В., Тихомиров М. Ю. Юридическая энциклопедия / под ред. М. Ю. Тихомирова. М., 2002. С. 757.

³³ Коркунов Н. М. Лекции по общей теории права (по изд. 1914 г.) : курс лекций. СПб. : Юридический центр – Пресс, 2004. С. 83.